

KÖNYVSZEMLE

Ruth Scodel (ed.): *Between Orality and Literacy. Communication and Adaptation in Antiquity. International Conference on Orality and Literacy in the Ancient World (10th: 2012: Ann Arbor, Michigan)*. Leiden, Brill, 2014.

Szóbeliség és írásbeliség társadalmat és kultúrát évezredek óta meghatározó jelenségeinek és az általuk felvetett kérdéseknek Walter Ong általi összefoglalása fontos mérföldköve a kutatásoknak,¹ és mára már az is egyértelművé vált, hogy olyan összegzés, amely ha akarná (de persze, nem is akarja), akkor sem tudná lezárni az adható válaszok sorát. A kutatásoknak az úgynevezett Homéros-kérdés modern kori vizsgálatáig visszavezethető története a „másodlagos szóbeliség” korában kapott újabb lendületet, és vetett fel olyan kérdéseket, amelyek az írásosságon és a technikai médiumok feltalálásán alapuló másodlagos szóbeliség meghatározóvá válásáig meg sem fogalmazódhattak volna. A szóbeliség és írásbeliség különbségeinek és összefüggéseinek megértése – ismét Ongra hivatkozva – nem következhetett volna be a másodlagos szóbeliség nélkül, amely maga is csak az írás és a nyomtatás technológiája következtében jöhetett létre.²

A múlt század 20-as–30-as éveinek fontos és sokat vitatott *oral formulaic poetry* teóriáját kidolgozó „harvardi iskola” képviselői (Milman Parry, Albert Lord, Adam Parry) még elsősorban a homérosi eposzok orális keletkezésében és hagyományozásában alapvető szerepet játszó formulák és ismétlések kutatásának szentelték magukat, és fontos, de sokat vitatott megállapításaikkal egyúttal annak az alapjait is megteremtették, hogy néhány évtizeddel később Eric Havelock azt is megfogalmazhassa, hogy az íráshasználattól nem érintett kultúrák tagjainak nem csupán a költészete formuláris, „panelszerű”, hanem a gondolkodása is.³ A kutatások korai teóriája alapvetően még az orális kreáció és tradíció kérdéseire összpontosított, elsősorban a homérosi szövegekre, illetve ezek formuláris nyelvére fókuszálva, nagyobb részben a költő perspektívájából, feltételezve, hogy az előadásmód, a kimondott szó mint médium és a költő alkotás-módja kielégítő magyarázatot adnak a szóbeli költészet számos jellemző vonására (267). Az a széles tudományterület viszont, amellyé a szóbeliség és írásbeliség sokoldalú kapcsolatának kutatása mára már kinőtte magát, az írásbeliség kérdéseit nem egyszerűen hozzákapcsolja az előbbihez, hanem a gondolkodás és a kommunikáció kontextusába helyezve vizsgálja.⁴ Ahogy az általa szerkesztett konferenciakötet előszavában Ruth Scodel is fogalmaz: a szóbeliség és az írásbeliség nem különböző kategóriák, amelyek-

¹ W. J. Ong: Szóbeliség és írásbeliség: A szó technologizálása. Ford. Kozák D. Budapest 2010.

² Ong: i. m. (1. jegyz.) 11–12.

³ E. A. Havelock: Előszó Platónhoz. In: Nyíri K. – Szécsi G. (szerk.): Szóbeliség és írásbeliség. A kommunikációs technológiák története Homérosztól Heideggerig. Ford. Olay Cs. Budapest 1998. 89–107, 91.

⁴ Közismert, hogy Magyarországon a kérdéskör elsősorban nem az ókortudományban és a klasszika-filológiában merült fel, hanem kommunikációtechnológiai vonatkozásban a filozófusok körében, mindenekelőtt Nyíri Kristóf nevéhez kapcsolhatóan. Vö.: Nyíri–Szécsi: i. m. (3. jegyz.).

hez a szövegeket hozzá lehet rendelni, hanem a gondolkodás lényegi vonásai, amelyek meghatározzák az (ókori) kommunikáció dinamikáját (5). A kötet egyik szerzőjének, Lourdes García Ureñának a szavaival: ugyanannak az éremnek a két oldala (330).

Azt, hogy a szóbeliség-írásbeliség paradigma kérdéseinek vizsgálata jó ideje már az ókortudományi kutatásoknak is a középpontjában áll, többek között az *Orality and Literacy in the Ancient World* elnevezésű, 1994-ben indult (University of Tasmania, Ausztrália) nemzetközi konferenciasorozat is bizonyítja, melynek a jelen írás tárgyául szolgáló előadásai immár a tizedik konferenciáján hangzottak el (2012. június, Ann Arbor, Michigan), és írásos változatukat Ruth Scodel (University of Michigan) *Between Orality and Literacy. Communication and Adaptation in Antiquity* címmel szerkesztette köteté. A kronologikus sorrendben elrendezett tanulmányok a Homéros korától a Kr. u. II–III. századig terjedő évszázadok forrásai közül elsősorban a görög és latin nyelvű irodalmi szövegekre, de egyéb írásos és nem írásos forrásokra (pl. rituális formulák, feliratok, graffitik, vázafestészet) is összpontosítanak. Míg az előző, kilencedik összejevetel (2010. június-július, Australian National University, Canberra, Ausztrália) az ókori előadások eseményjellegére és az előadók perspektívájára helyezte a hangsúlyt, addig a 2012-es konferencia előadásai elsősorban az orális és írott kultúra sokoldalú kapcsolatára irányították a figyelmet.

A kérdéseknek ezt a – nyelv hermeneutikájával is szorosan összefüggő – szövedékét a jelen konferenciakötet kérdésfeltevései jól mutatják, és bár a tanulmányok elsősorban a hagyományozás, közvetítés és adaptáció (*Tradition, Transmission, and Adaptation*) problémáit és ezek kommunikációs technológiáit, „csatornáit” érintik az ókori kultúra vonatkozásában, lényegében a szóbeliség-írásbeliség minden fontos kérdését játékosan hozzák. Azonban a sokszínűség ellenére is kijelölhetünk néhány nagyobb csomópontot, kérdéskört, amelyhez köthetjük a tematikailag és metodikailag egyaránt sokféle tanulmányt.

James O'Maley nyitótanulmánya (*Controlling the Web: Hypertextuality, the Iliad, and the Crimes of Previous Generations*, 6–28) már önmagában is jelentős kérdést érint, amikor az idő, a nyelv és a műfaj határain átlépve a homérosi epika és a komputeres hypertextusok multilinearitását és nyitottságát veti egybe. A középpont, a hierarchia, a linearitás eszméit az 1990-es évek elejétől a csomópont, a linkek és hálózatok, a multilinearitás eszméi váltották fel, és az ezen alapuló (irodalom)elméleti teóriák megközelítései az orális hagyomány és az internet hasonlóságát abban látják, hogy mindkettő olyan „folyékony” médium, amely megszünteti a különböző szövegek közötti határokat, és figyelmen kívül hagyja a szerzők és a befogadók közötti különbségeket (7).

O'Maley három hipertextuális példa (blog, Wiki, Google) segítségével igyekszik megvilágítani a szerzői stratégiák viszonyát a homérosi költészetéhez (9–12), az *ἄτασθαλίαι* Homérosnál csak többes számban használt pejoratív kifejezésének vizsgálatával pedig a homérosi allúziós technikát mutatja be, amellyel az énekmondó számtalan asszociációt ébreszthet a hallgatóiban (13). A kötet szerkesztője, Ruth Scodel az aktivált jelentés fogalmát használja ezzel kapcsolatban (8), ami azt jelenti, hogy habár a hagyomány nem minden aspektusa van jelen az újramondott történetekben, a költő elő-